

CZWIERĆ (110) *sb f*

czwierć (74), **ćwierć** (24), *czwierć a. ćwierć* (12); *czwierć Murm, FalZioł* (30), *LudWieś* (9), *OrzRozm, Mącz* (2), *SienLek* (11), *HistLan, BietSpr, Strum* (5), *StryjKron*; *ćwierć KrowObr* (2), *RejFig, ModrzBaz* (2), *SkarŻyw, GostGosp* (3), *WyprPl* (3), *WujNT, VotSzl* (2); *czwierć : ćwierć BielKron* (1 : 1), *GrzepGeom* (5 : 3), *HistRzym* (1 : 1), *SarnStat* (5 : 4).

-e- (11), *GrzepGeom* (4), *WyprPl* (2), *SarnStat* (5), -é- *Strum* (3).

sg *N* *czwierć* (10). $\diamond$ *G* *czwierci* (23). $\diamond$ *D* *czwierci* (2). $\diamond$ *A* *czwierć* (49). $\diamond$ *I* *czwiercią* (5). $\diamond$ *L* *czwierci* (5). $\diamond$ *pl N* *czwierci* (2). $\diamond$ *D* *czwierciām* (1). $\diamond$ *A* *czwierci* (9). $\diamond$ *pl a. du A* (*cum nm*) *czwierci* (4).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *W funkcji liczebnika ułamkowego, czwarta część całości; quarta BartBydg; quadrans, tetartemorion, tetrans Cn* (89) : *BartBydg* 128; *SienLek Tv*; *Francufki Lan* więcej niż *czwiercią* ięft *więtźfy/ á* niż *Włóká* w *Mázowźu Chelmieńka. GrzepGeom M2, Mv, M2; SarnStat* 283.

*W połączeniu z G sg rzeczownika oznaczającego przedmiot dzielony [w tym: z elipsą G sg (2)] (81) : Piłūki powietrzne abys pamiętał brać *czwierć* albo *połczwierci FalZioł V* 62v, V 62v, 70, 106v [3 r.], 108, 113v (11); wGorcze *czwyercz myelye od Kobilina LibMal 1546/123v, 1552/171v; RejFig Bb4v; BielKron 277v; SienLek* 59, 96v, 177; *GrzepGeom F3v* [2 r.]; *przybiy drugą łztukę/ nie łzóroką iáko ná czwiérć łókcíá. Strum Kv, Cv, Kv, K2; GostGosp* 74. *Cf W połączeniu z liczebnikiem, Wyrażenia.**

*W połączeniu z liczebnikiem ułamkowym i głównym w funkcji liczebnika ułamkowego (19): Wezmi kwarthę małmazijey dobrey/ potym wezmi z apteki tuciam preparatam poł łota, camphori trzy *czwierci/ á* tę *camphorę* pokropić palonem winem *FalZioł II* 19b, II 19a, V 62v, 63, 70, 106v [3 r.] (12); *kthori trzi czwyerczi mylye od budifchina myáłchka LibMal 1553/177, 1540/110; SienLek* 96v, 155v; *Ale iż połowicá mnieyřzégó Kwádratu/ vczyni ćwierć wietźzégó: tedyć bez pochyby dwie połowicy mnieyřzégó/ vczynią dwie ćwierci/ to ięft/ połowicę wietźzégó. GrzepGeom F3v; Strum B2; GostGosp* 74.*

*Fraza: »wagi za *czwierć* nie masz [w czym]« = coś jest bardzo lekkie (2): Ktore ięft łtworzenie á w nim wagi zá *ćwierć* niemáłz. A ięth záwždy ciáwáwe/ á ma łtrzewá dźiuráwe. HistRzym* 25, 25.

*Wyrażenia: »czwierć godziny« = kwadrans (9); gdy będziefz w thim maczał gębkę á na żywot przykładáć przez *czwierć* godziny przed iedzeniem. FalZioł I* 62a; *A zagrzáwłzy po naporzeniu w *czwierć* godziny FalZioł V* 27v, III 38d, V [1], 19c [2 r.], 95; *Momento horae arsura omnia, zá *czwierć* godziny włziřtko łpłonie. Mącz* 230b; *SienLek* 80v.

[*»czwierci pan« = tetrarcha: iáko téłz tu ś. Mattheuřz Heróda i Tetrarchą i krolew zowie a mybyřfny go znáć niepráwię zle mogli zwać popołłku/ *czwierci* panem/ iedno że czytámy ifz pod czas pańřtwa na więcyi Tetrarchów niřz cztérzech/ [...] rozdzieláno MurzNT Sv (Linde).]*

*»czwierc roku, lata« = kwartał (14 : 7): yřch Lukářchewy szyrpowłkyemv kthorego wyedział bicz człowyekiem z zyemye wiwolanyw trzi *czwyerczi* roku łluzill *LibMal 1546/110, 1545/99v; Diar* 81; *KrowObr* 70v, 71; *OrzRozm R; BielKron* 422v; *HistLan D3; BielSpr* 70; *iż* (gdy ktorey ćwierci roku żyto/ ábo y infze zboże natáńřze bywa) *Vrząd łkupuie go bárzo wiele ModrzBaz* 33v, 35; *GostGosp**

134; *SarnStat* 132 [2 r.], 363 [2 r.], 366, 395 [2 r.]; Ná którą siedm tysięcy żołnierzá/ płácąc wfarzom po piętnaście złotych ná koń/ ná każdą ćwierć látá. *VotSzl* E4, D3v.

»czwierć roku, roczna« [w tym: cztery czwieri roku (2)] = *póra roku* (7 : 1): *Quatuor anni tempora*, *Sterzy czwyercy roku/ álbo łuchedny Murm* 8 [*idem*] *BartBydg* 10b; Iáko fye w kthorą Czwierć Roku ma człowiek rządzić. *SienLek* 41, 41 [2 r.], 41v; *SkarŻyw* 321; *WujNT* 452.

2. *Miara objętości produktów sypkich, ziarna, owoców itp., wynosząca czwartą część korca; quartarius* (4) : tedy z kilku fioł zsyputiá słody po czwieri álbo beczce ná piwo/ łchodzą łie potym w ieden Dom wielki *StryjKron* 160; Rzepey wędzonéy będziefz miał puł ćwierci dofyć/ [...] Sérów téz pięć/ iágieł ćwierć/ y krup tátarczánych *WyprPl* C2, C2.

3. *Miara powierzchni gruntu, roli, czwarta część łanu* (5) : Iakom ya nyewzoral any poszyl czwyerczy rolyey nadwv polv owszem y proszem navmyesthowye *Gwalthem ZapWar* 1506 [?] nr 2087; yakom ya nyeothyal robotlyvego andrzeza roswałya na tczwyerczy syedzadzego [!] thomw tho v małem v mączyrzysu [!] anym shya vrzuczyl wthą tho czwyercz na kthorey then tho Cmyecz syedzy *ZapWar* 1521 nr 2273; Mam iefzcze drugi obyczay mierzánia Lanu/ [...] Naprzód ma być łalká ná pułósmá łokciá/ tych to łalk w Wiértel álbo w czwierć ná dłużá iefst trzydzieści/ á ná łzrzá łześć. *GrzepGeom* M2v, K4v.

4. *Faza księżycy, kwadra* (9) :

Wyrażenia: »ostatnia czwierć« [*szyk* 5 : 1] (6): Od pełniey y przez ořtatnią czwierć/ iuż gorąca iuż dżdże/ iuż gromy przechodzić będą. *LudWieř* B2v, Bv [2 r.], B2, B3 [2 r.]

»pierwa czwierć« [*szyk* 2 : 1] (3): Pierwa czwierć mierno dżdżowa. Od pełniey trochę iáľno *LudWieř* B2, Przeto na nowie y pierwa czwierć tego mieľiáczá będzie niepogodna/ Do pełniey łloneczko będzie łie wydzieralo, A thak będzie mieľzanina do kończá tego mieľiáczá. *LudWieř* B2v, Bv.

5. *Półowa przedniej lub tylnej części zwierząt rzeźnych, np. świni, wołu itp.* (2) : *Offa penita* Mieľá łztuká od ogoná/ álbo z poľledniey czwiercy. *Mącz* 260d; á tám mu máiá bydź dawáné potrzeby [...] iedná miárká owłá/ ośm kurcząt/ kopá chleba/ pułćwierci mieľá wołowého [*medium quartale carniū bovinarū JanStat* 44]/ y z piwem. *SarnStat* 378.

6. *Naczynie drewniane o pojemności czwartej części korca, służące jako miara produktów sypkich* (1) : Item dwye czwyerczy drzewyane zidowcze Słomyney vkradł [...] przedal ye za dwa łchelyagi *LibMal* 1550/152v.

Cf **CZWIERTNIA**

ZZie